

DONCSECZ ETELKA

A pesti *Lesegesellschaft* szabályzata és tagjai*

Verseghy Ferencet a Martinovics-összeesküvésben való részvétel vádjával 1794. december 11-én tartóztatták le. A mozgalom leleplezésének ekkorra már híre ment az érintettek körében, akiknek módjuk nyílt arra, hogy minden olyan írásukat megsemmisítsék, amelynek tartalmát terhelőnek ítélték. Feltehetően Verseghy is így tett, hisz csupán egy vékony köteg őrzi az elfogatásakor tőle lefoglalt iratokat.¹ Hogy mégis volt mit elkobozni tőle, két körülményre utalhat. Részint arra, hogy ő talán későn értesült: nem volt lehetősége teljességre törekvően eljárni. Részint arra, hogy az el nem égetett írásokat nem tekintette magára nézve terhelőnek. Hogy végül minek is köszönhetik fennmaradásukat e szövegek, arra évszázados távoból aligha derülhet már fény. Teljesen bizonyos azonban, hogy ha egykori birtokosoknak nem is, a 18. század iránt érdeklődőknek feltétlenül hasznos, hogy e források nem váltak pernyévé. E dolgozat arra vállalkozik, hogy közülük az egyiket górcső alá véve kísérletet tegyen közelebből is szemügyre venni a régi századvég eleddig csupán néhány utalásból ismert szellemi közösségét, a pesti olvasótársaságot.

A ma a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában tanulmányozható iratsomó tartalmaz ugyanis egy Verseghy kezétől származó, német nyelvű szöveget, amely a *Regeln der Pester Lesegesellschaft* címet viseli.² A hozzávetőlegesen negyedret nagyságú, félbehajtott kézirat rectóján egy szabályzat szövege, a versón pedig egy névsor látható. A névsort rögzítő feljegyzés sietve készülhetett, néhány sora nehezen olvasható. Nem tisztázatról, hanem feltehetően egy saját használatra készített, emlékeztetőnek, tájékoztatónak szánt jegyzetről van szó, amely egyszer már felhasznált papírra íródott: a versón a szabályzatot lejegyző tintájával rögzített számtani műveletek is láthatók. E forrás azonban hevenyészett volta és rövidegsége ellenére is értékes információk hordozója. A pesti olvasótársaságra tudniillik – amelynek szabályzatát és tagnévsorát e kézirat rögzíti – alig akad utalás a szakirodalomban. Benda Kálmán a jakobinus per iratait közreadó monumentális forráskiadványában mindössze ennyit jegyez meg róla:

* A dolgozat az MTA – DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport munkálatainak keretén belül készült. A kutatócsoport vezetője: Dr. Debreczeni Attila.

¹ MNL OL E 708 Vert. A. Fasc. 51. ad 13.

² Regeln der Pester Lesegesellschaft. MNL OL E 708 Vert. A. Fasc. 51. ad 13., 4–5.

„A pesti olvasókörörről csak annyit tudtam megállapítani, hogy 1791 őszén már működött. Egy 1791. szept. 28-án kelt névtelen konfidens jelentés szerint a hajóhídnál, az egyik szabadkőműves házban rendezték be, és főleg szabadkőművesek látogatták. (St. A. Vertr. A. 56/b fasc. Az olvasókör alapszabályainak egy példánya Versegi lefoglalt iratai közt: O. L. Vertr. A. 51. fasc. ad A 13. sz.)”³

E néhány soros jellemzés négy állítást tartalmaz. (1.) Definiálja a közösséget: olvasókörnek nevezi. (2.) Kísérletet tesz a datálásra. (3.) A konfidensi jelentésre alapozva utal a tagok szabadkőműves kötődéseire. (4.) Megadja az alapszabály egy általa ismert példányának jelzetét, Verseggy másolatáét, amelyet jelen dolgozat mellékletben közöl. Azzal azonban, hogy Benda csupán alapszabályról beszél, és a tagokról tett nyilatkozatát egyértelműen és kizárólag a megfigyelési jelentésre alapozza, elárulja, hogy nem észlelte, hogy a versón szereplő nevek sora nem más, mint a tagok listája. A következőkben a fenti megállapításokból kiindulva történik kísérlet a közösség jellegének, hozzávetőleges működési idejének meghatározására, valamint tagjainak azonosítására.

„Die Pester Lesegesellschaft” – „A pesti olvasótársaság”

Léces Károly 1959-es tanulmányában három, hasonló közösségeket jelölő fogalmat különít el egymástól: az olvasókört, az olvasókabinetet (*Lese-Cabinet*, *Lektür-Cabinet*) és a kölcsönkönyvtárat.⁴ A Verseggy elkobzott iratai között fennmaradt szabályzat által jellemzett csoportosulás Léces definíciói közül leginkább az olvasókörhöz áll közel, hisz annak profiljában a másik két kategóriával ellentétben nem a könyvkölcsönzés, vagy a könyvek árusítása dominált. Némi zavart csupán az elnevezések használata okozhat. Léces az „*olvasótársaság*” kifejezést általános értelemben, minden olvasással is időt töltöt csoportra használja, s az „*olvasókör*”-t tanulmánya rezüméjében *Lesezirkel*ként fordítja németre.⁵ Verseggy kéziratában a *Lesegesellschaft* szó szerepel, amely egyaránt fordítható olvasókörnek és olvasótársaságnak.⁶ Léces tanulmánya – Benda Kálmánt idézve – az olvasókörök ott vizsgált, kifejezetten magyar viszonyok között létező típusát „*politikai szerveződések titkos gócai*”-nak tekinti, amelyek programjaiban az olvasás

³ *A magyar jakobinusok iratai II, A magyar jakobinusok elleni hűtlenségi és felségsértési per iratai*, s. a. r. Benda Kálmán, Budapest, Akadémiai, 1952 (Magyarország újabkori történetének forrásai), 166. (A továbbiakban: BENDA II.)

⁴ LÉCES Károly, *A pesti magyar olvasó-kabinet megalapítása és könyvvállománya = Magyar Könyvszemle*, 1959, 345–356. A témához lásd még: SZEMZŐ Piroška, *A magyar kölcsönkönyvtárak kezdetei = Magyar Könyvszemle*, 1939, 165–175; KÓSA János, *A magyar kölcsönkönyvtárak kezdetei = Magyar Könyvszemle*, 1939, 463; KÓKAY György, *Az első magyar kölcsönkönyvtárak történetéhez = Magyar Könyvszemle*, 1957, 271–275; BIRÓ Ferenc, *A XVIII. század végi magyar lesekabinetek történetéhez = Magyar Könyvszemle*, 1961, 81–83.

⁵ LÉCES 1959, i. m. 355.

⁶ BALLAGI Mór, *Uj teljes német és magyar szótár, Német–magyar rész*, Budapest, Franklin, 1881, 606.

is szerepel. Megjegyzi továbbá, hogy e társaságok voltaképpen szabadkőműves páholyokban gyökereznek: az egyes páholyok bizonyos hasonlóan gondolkodó tagjai hozták őket létre részint önművelésre, részint további eszmecserék színhelyéül.⁷ A pesti olvasótársaság szabályzatának és taglistájának vizsgálata sok tekintetben árnyalhatja ezt a meglehetősen általános képet mind a szerveződés működési keretei, mind a résztvevő tagok tekintetében.

A szabályzat tizenkét pontból áll. Rendelkezik a társaság szervezeti kereteiről, szabályozza a tagság feltételeit, a házirendet, a tagok kötelezéseit, egymással való viselkedésének normáit. A Benda által leírtakból tudható, hogy az összejöveteleknek egy úgynevezett „szabadkőműves ház” adott otthont. Ennek azonosításához nem ad támpontokat a regula, az azonban kiderül belőle, hogy több helyiségét is használt a szóban forgó csoport. Egyet olvasóteremként, egyet társalgóként (*Sprachzimmer*), amely módot kínált az olvasmányélmények – s tán más témák – megvitatására is.⁸ Minden tag köteles volt legalább egy könyvet a társaság számára felajánlani, ezen felül éves tagdíjat fizetni, amely részben talán az új kötetek beszerzésének anyagi alapjául szolgálhatott. Hangsúlyoztatik azonban, hogy a köteteket tilos hazavinni, tehát e közösség nem kölcsönkönyvtárként működött. A közösen birtokolt művek listája sajnos nem maradt fenn. A társaságot hat, a tagság szavazata alapján választott felügyelő vezette. Megbízatusuk fél évig tartott: ez idő alatt ők feleltek a működési feltételek biztosításáért. A tagoknak lehetőségük volt arra, hogy egy-egy vendéget is magukkal hozzanak alkalmanként, aki lehetett pesti, budai, de akár átutazó is. A mindenkori taglistánál tehát egy valamivel nagyobb létszámú – ám források híján nem meghatározható összetételű – közösség kötődhetett az olvasótársasághoz. A szabadkőműves páholyokhoz hasonlóan e körben is deklarált elv volt a tagok teljes egyenjogúsága a csoporton belül társadalmi rangjuktól függetlenül – a szabályzat tizenkettedik pontja nyilatkozik erről. A résztvevők – bár e vélelmüket nem magyarázzák meg – mindazonáltal tudatában lehettek annak, hogy összejöveteleik sorozatának vége szakadhat: ezért rendelkeznek arról, hogy esetleges feloszlásuk után a közös tulajdon eladásából származó összeg az árvákat illesse.

A pesti olvasótársaság tagjai

A szabályzatot tartalmazó kéziratlap versóján 33 személy neve szerepel. Kettőjüké a megfakult tinta miatt nehezen olvasható, e személyeket nem sikerült azonosítani.

⁷ LÉCES 1959, i. m. 345; vö.: *A magyar jakobinusok iratai I, A magyar jakobinus mozgalom iratai*, s. a. r. Benda Kálmán, Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1957 (Magyarország újkori történetének forrásai), LII.

⁸ Hasonlóan a budai olvasókörhöz: „A klubszerű intézmény egyik szobájában teljes csendben lehetett olvasni, a másik szobában biliárdozhattak, s rendelkezésre állt egy dohányzó helyiség is. A vendéglőből biztosították a tagok kiszolgálását.” H. BALÁZS ÉVA, *Berzeviczy Gergely, a reformpolitikus, 1763–1795*, Budapest, Akadémiai, 1967, 193.

Az olvasókört látogatókról eltérő mennyiségű adat áll rendelkezésre. A fellelhető információk közül az alább közölt portrék elsősorban az olvasótársaság működésének feltételezhető évkörére, tágan az 1780-as, 1790-es évekre koncentrálnak, s ahol volt arra vonatkozó forrás, kitérnek a személyes karrierük további alakulására is. Az összefoglalók – Benda fent idézett jellemzéséből kiindulva – különös figyelmet fordítanak a tagok által betöltött hivatalokra, esetleges szabadkőműves kötődéseikre, illetve a Martinovics-összeesküvésben betöltött szerepükre.

Koppi – Koppi Károly (1744–1801) piarista szerzetes, történész. 1780-tól történelemszakközvetítő a kolozsvári akadémián. 1784-től az egyetemes történelem tanára a pesti egyetemen, 1787/1788-ban a bölcsészkar dékánja. A pesti *Nagyszívűséghez* címzett páholy tagja, s ismertek kötődései az ugyancsak pesti *Hét csillagokhoz*, valamint a bécsi *Zur wahren Eintracht* nevű szabadkőműves közösségekhez is. 1790-ben született, nagy vihart keltett röpiratában (*Jus electionis quondam ab hungaris exercitum. Historia stirpis Arpadianae*) a szabad királyválasztás és az uralkodó hatalom gyakorlásának kérdéseit vizsgálja. Hajnóczy Józseffel ápolt barátsága miatt gyanúba került a jakobinus perben, s bár részvételét az összeesküvésben nem sikerült bizonyítani, megfosztották állásától, el kellett hagynia Pestet, Máramarosszigetre került. Élete utolsó éveit Nagykárolyban töltötte.⁹

Kreil – Kreil Antal (?–1833). Bajor származású. Bécsből 1784-ben került Pestre, az egyetem filozófia tanszékére. 1788/1789-ben a bölcsészkar dékánja. Szabadkőműves, a bécsi *Zur wahren Eintracht* páholy tagja, 1787-től a pesti *Nagyszívűséghez* címzett páholy főmestere, nevét említik az ugyancsak pesti *Hét csillaghoz* páholy esetében is. 1790-ben vizsgálat indult ellene, mert megvádolták, hogy a Kant nézeteit, valamint ateista elveket terjeszt. Koppinhoz hasonlóan őt is kapcsolatba hozták a Martinovics-összeesküvéssel, s eltávolították mind az egyetemről, mind Pest-Budáról.¹⁰

⁹ HORVÁTH Ambrus, *Koppi Károly működése*, Szeged, Juhász István könyvnyomdája, 1940 (Pa-laestra calasanctiana, A piaristák doktori értekezései az 1932. évtől, 32. sz.); FORGÓ András, *Koppi Károly szerepe a 18. század végi nemesi-értelmiségi reformmozgalomban = A Piarista Rend Magyarországon*, szerk. Forgó András, Budapest, Szent István Társulat, 2010 (Művelődéstörténeti Műhely, Rendtörténeti Konferenciák, 6), 127–148; *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története 1635–2002*, szerk. Szógi László, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2003, 113–114, 424; BALOGH Piro-ska, *Ars scientiae, Közéletek Schedius Lajos János tudományos pályájának dokumentumaihoz*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2007 (Csokonai könyvtár), 101; ABAFI Lajos, *A szabadkőmű-vesség története Magyarországon*, Budapest, Tarandus, 2012, 277, 287; *Fejezetek egy leveleskönyvből, Palásthy Márton levelei Koppi Károlyhoz 1780–1783*, s. a. r. Balogh Piro-ska, Szeged, SZTE Irodalomtudományi Doktori Iskola, 2008 (Fiatal Filológusok Füzetei XVIII–XIX. század, 3).

¹⁰ BENDA II., 156–57; SZÓGI (szerk.) i. m. 424; BALOGH 2007, i. m. 101; ABAFI 2012, i. m. 277, 366; *Die Protokolle der Wiener Freimaurerloge „Zur wahren Eintracht“ (1781–1785)*, Hrsg. Hans-Josef Irmen in Zusammenarbeit mit Frauke Heß, Heinz Schuler, Frankfurt am Main, Peter Lang, 1994 (Schriftenreihe der Internationalen Forschungsstelle „Demokratische Bewegungen in Mitteleuropa 1770–1850“ Band 15.).

Liedemann Mart[jin] – Liedemann Márton (1767–1837). Szepeességi származású, evangélikus lelkész és tanár. Liedemann Sámuel iglói nagykereskedő és Lassgallner Erzsébet fia, Liedemann János Sámuel öccse. Tanulmányait Lőcse és Pozsony után Jénában és Göttingenben – itt Schedius Lajos Jánossal együtt – végezte, s a bölcsészdoktori oklevél megszerzésével zárta. Szabadkőműves, a pesti *Hét csillaghoz* nevű páholy tagja. 1793-ban Lőcsén a teológia tanára, 1796-ban ugyanitt magán nevelőintézetet alapított. Barátságban állt Öz Pállal, de az összeküvésben való részvétellel nem vádolták meg. 1815-től 1837-ig Kolozsváron élt lelkészként.¹¹

Liedemann Sam[uel]. – Liedemann János Sámuel (1756–1834), Liedemann Sámuel iglói nagykereskedő és Lassgallner Erzsébet fia, Liedemann Márton bátyja. Evangélikus. Családja Berlinbe küldte, hogy kereskedelmi tanulmányokat folytasson, ő azonban a teológia iránt érdeklődött, ezért édesapja hazahívta, és Iglón, a családi vállalkozásban alkalmazta. Bécsi szakmai gyakorlati ideje letelte után 1786-ban telepedett le Pesten. Szállítással, fuvarozással foglalkozó vállalkozást alapított, emellett a város evangélikusainak életében is meghatározó tisztséget vállalt: Pest 1787-ben alapított evangélikus gyülekezetének gondnoka lett. Jelentős szerepe volt a Deák téri evangélikus templom felépíttetésében. Az országgyűlési munkálatoknál a kereskedelmi ügyek szakértője. Akárcsak fivére, ő is Schedius Lajos János baráti köréhez tartozott. Tagja a *Hét csillaghoz* és a *Nagyszívűséghez* páholyának is. A szakirodalom bécsi ügynökként tartja számon.¹²

¹¹ BALOGH 2007, i. m. 30, 101; ZOVÁNYI Jenő, *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon*, szerk. Ladányi Sándor, Budapest, A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, 1977, 371; SZELÉNYI Ödön, *Egy érdemes régi magyarhoni paedago-theologus = Theologiai Szaklap*, 1917, 36–56; DOROMBY Karola, *Schedius Lajos mint német–magyar kultúráközvetítő*, Budapest, Pfeifer, 1933 (Német philológiai dolgozatok, LVI), 16, 56; OLÁH János, *Liedemann Márton evangélikus lelkész és pedagógus (1767–1837) = Módszertani Közlemények*, 2008, 2, 86–89; OLÁH János, *Liedemann Márton és a neohumanizmus = A XIX. századi magyar pedagógusok a polgárosodásért*, szerk. Dombi Alice, Oláh János, Gyula, APC-Stúdió, 2003 (A XIX. század jelesei, V), 111–119; ABAFI 2012, i. m. 381, 403. – A családról általában lásd még: KÖVÉR György, *Liedemann és Wahrmann: 19. századi kereskedő-bankár családi stratégiák = Uő, A felhalmozás íve: Társadalom- és gazdaságtörténeti tanulmányok*, Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó, 2002, 31–46.

¹² OLÁH, i. m.; SZIGETHY Lajos, *Evangélikus magyar arcképcsarnok*, Budapest, Budapesti Evangélikus Leánygimnázium Ifjúsági Gyámintézete, [1936], 10–12; HITTRICH Ödön, *A budapesti ágostai hitvallású evangélikus főgimnázium első száz esztendejének története*, Budapest, Fébé, 1923, 11, 13, 29–30; ZOMBORYNÉ BAZSÓ Rozália, *A pesti evangélikus oktatás krónikája 1788–1823–1998*, Budapest, a szerző magánkiadása, 2000, 9, 12; SZIGETHY Lajos, *Luther lelke, Hangulatképek a lutheránus magyarság multjából*, III., Budapest, Evangélikus Tanáregyesület, 1928, 38–45; OLÁH János, *Schedius Lajos az evangélikus iskolák korszerűsítéséért = A XIX. századi magyar pedagógusok a polgárosodásért*, szerk. Dombi Alice, Oláh János, Gyula, APC-Stúdió, 2003 (A XIX. század jelesei, V), 120–125; ABAFI 2012, i. m. 280, 366; vö.: MÁLYUSZ Elemér, *A magyarországi polgárság a francia forradalom korában*, Különlennyomat a Bécsi Magyar Történeti Intézet Évkönyvéből,

Molnár – Feltehetően Molnár János (1757–1819), evangélikus lelkész. 1787-től a pesti evangélikus gyülekezet első lelkésze. E minőségében kapcsolatban áll a Liedemann-testvérekkel és Schediusszal is. 1791-től a pesti egyházmegye esperese. Jozefinista, névtelen röpiratban támadta a II. Józseffel szembenálló magyar nemességet: *Politisch-kirchliches Manch. Hermaeon* [...], [Jena, 1790]. Felszólalt a protestánsok egyenjogúsága mellett érvelve is: *Präliminarien zu einer historisch-kritischen Untersuchung über die Rechte und Freyheiten der protestantischen Kirche in Ungarn*, h. n., 1790. Gróf Teleki József fölött ő mondta a gyászbeszédet. Besztercebányán a *Koronázott Reményhez*, Pesten a *Hét csillaghoz* és a *Nagyszívűséghez* címzett páholyokat látogatta.¹³ II. Lipót idején tagja a Gotthardi vezette titkos informátori hálózatnak.¹⁴

Werthes – Clemens Friedrich Werthes (1748–1817), esztétikaprofesszor, drámaíró. Tanulmányait Tübingenben, Mannheimban, Velencében, Lausanne-ban, Münsterben és Erfurtban végezte. 1782-től 1783-ig a stuttgarti egyetem, 1784-től a pesti egyetem esztétika tanszékén tanított. 1786/1787-ben ugyanitt a bölcsészkar dékánja. Az esztétika mellett daljátékokat és drámákat is írt. Ismertek bécsi szabadkőműves páholyokhoz való kötődései. 1791-ben felmentését kérte, s rövid oroszországi tartózkodás után visszatért Németföldre. 1817-ben Stuttgartban halt meg.¹⁵

Schaffrath – Schaffrath Lipót (1734–1808), báró, piarista szerzetes. 1751-ben lépett a rendbe, Pisában szerzett bölcsészdoktori oklevelet. 1763-tól pesti piarista gimnázium tanára, előbb bölcseletet, majd természettant tanított. 1784/1785-ben a pesti egyetem bölcsészkarának dékánja. Szabadkőműves, tagja a kassai *Égő bokorhoz*, valamint a pesti *Szt. Sándor a 3 ezüst horgonyhoz* és a *Nagyszívűséghez* címzett páholyoknak.¹⁶

[1932], 51–53; KÖVÉR 2002, i. m. 34; MÁLYUSZ Elemér, *A magyarországi polgárság a francia forradalom korában*, Különlenyomat a Bécsi Magyar Történeti Intézet Évkönyvéből, [1932], 21, 53.

¹³ HITTRICH 1923, i. m. 12–14, 25; SZIGETHY [1936], i. m. 8–9; ZOVÁNYI 1977, i. m. 413; *Magyar művelődéstörténeti lexikon*, főszerk. Kőszeghy Péter, VII., Budapest, Balassi, 2007, 459, (A szócikket Ötvös Péter írta.); A korabeli pesti evangélikusokhoz lásd még az alábbi tanulmány utalásait: LÁSZLÓ Ferenc, *Evangélikus társasélet a reformkori Pest-Budán = Budapesti Negyed*, 2004, 4, 165–184; ABAFI 2012, i. m. 280, 366.

¹⁴ KAZINCZY Ferenc, *Fogságom naplója*, s. a. r. SZILÁGYI Márton, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2011 (Kazinczy Ferenc művei, Első osztály, Eredeti művek), 80, 300, 420, 443.

¹⁵ *Allgemeine Deutsche Biographie*, hrsg. königl. Akademie der Wissenschaften, Leipzig, Duncker & Humblot, 1897, 132–133; NYIRY Erzsébet, *Werthes Frigyes Ágost Kelemen pesti évei (1784–1791). Adalékok első Zrínyi-drámáink történetéhez*, Budapest, k. n., 1939; JANCÓS Elemér, *A magyar szabadkőművesség irodalmi és művelődéstörténeti szerepe a XVIII. században*, Cluj, Ady Endre Társaság, 1936, 19.

¹⁶ *Magyar életrajzi lexikon*, főszerk. Kenyeres Ágnes, II, Budapest, Akadémiai, 1982, 581; ABAFI 2012, i. m. 118, 184, 277; *Catalogus religiosorum provinciae hungariae ordinis scholarum piarum 1666–1997*, s. a. r. Léh István, kieg. Koltai András, a rövid történeti áttekintés szerzője

Schilson Kam[mer]. Adm[inistrator]. des Pester Bezirks. – Schilson János (1741–1810), báró, helytartótanácsi majd kamarai tanácsos, utóbb kerületi kamarai adminisztrátor. Soproni származású. Tanulmányait a Theresianumban végezte. 22 évesen, 1763-ban került a Helytartótanácsához. A Kamara 1766-ban létszámfelettiként vette alkalmazásba, 1771-től lett tényleges kamarai tanácsos. A lótenyésztés és tőzegfelhasználás megszervezésének feladatát bízták rá. 1781-ben házasságot kötött gróf Zichy Antóniával. 1784-ben lemondott hivataláról, néhány évvel később kerületi kamarai adminisztrátori feladatot vállal, s építészeti érdeklődését kamatoztatva részt vesz a pesti városrendezésben. Szabadkőműves, a pozsonyi *Biztonsághoz* páholy tagja. Fennmaradtak beszédei, színművei, valamint zenei és táncos elemeket is tartalmazó színdarabjai. Utolsó éveit visszavonulva Pesten és Surányban töltötte, 1810-ben Bécsben halt meg.¹⁷

Schwartner – Schwartner Márton (1759–1823). Történész, statisztikus, egyetemi tanár. Evangélikus. Egyetemi tanulmányait Göttingenben végezte, diplomatikát, statisztikát és történelmet tanult. 1782-ben tért vissza Magyarországra: előbb báró Prónay László gyermekei mellett nevelősködött, majd Késmárkon, később Sopronban tanított. Ismertek a pozsonyi *Biztonsághoz* címzett páholyhoz való kapcsolatai. 1788-tól a pesti egyetem oklevéltani tanszékén tanított, s egyben könyvtárőri funkciót is betöltött. Nagy szerepe volt a II. József által feloszlított rendek könyvtárainak állományaival gyarapodott gyűjtemény rendezésében.¹⁸

Semsey, H[ofrat]. beý Sept[emviral] T[afel]. – semsei Semsey András (1754–1814). Semsey András és Andrássy Klára fia. Első felesége báró Perény Anna, második felesége Traun Terézia. Királyi biztos, Torontál vármegye alispánja. 1786-tól királyi táblai ülnök, majd a Hétszemélyes Tábla bírása. 1791-től királyi kamarai tanácsos. 1797-től Ugocsa vármegye főispánhelyettese, 1803-tól valóságos főispánja. A Mária Terézia által alapított Szent István-rend vitéze. 1802-től 1808-ig királyi személynök. 1807-től 1814-ig Abaúj vármegye valóságos főispánja. 1808-tól alkancellár, ugyanekkortól haláláig kamaraelnök.¹⁹

Stahlý Prof[essor]. d[er]. Chirurgie. – Stáhly György (1755–1802). Orvos, egyetemi tanár. A család Donaueschingenből vándorolt Magyarországra. Stáhly

Balanyi György, Budapest, Magyar Piarista Tartományfőnökség, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, 1998 (METEM Könyvek, 21), 330.

¹⁷ FALLENBÜCHL Zoltán, *Mária Terézia magyar dikasztériális tanácsosai 1740–1780* = Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1984–1985, [314,] [319,] 325–326; KOVÁCS Lajos, *A régi pesti Vigadó építésének előzményei* = *Tanulmányok Budapest Múltjából*, 3(1934), 71–78, 82; ABAFI 2012, i. m. 132.

¹⁸ *Magyar művelődéstörténeti lexikon*, főszerk. KŐSZEGHY Péter, X., Budapest, Balassi, 2010, 267–269. (A szócikket Varga Júlia írta.) ABAFI 2012, i. m. 179.

¹⁹ POZSONYI József, *A semsei Semsey család története*, Debrecen, Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2002 (Régi magyar családok, 1), 22–23; KAZINCZY, *Fogságom...*, 451.

György már Pesten született 1755-ben. Tanulmányait a bécsi Josephinumban végezte, itt szerzett katonarorvosi oklevelet, valamint sebészdoktori képesítést. 1784 és 1801 között a pesti orvosi karon a sebészet és a szülészet tanára volt. 1791-ben az oktatók közül elsőként tartott előadásokat magyar nyelven sebészhallgatóknak. 1786/1787-ben, 1791/1792-ben és 1797/1798-ban az orvosi kar dékánja. 1797-ben nemesi rangot kapott. Országos szemorvos. Vezetése alatt 1801-ben nyílt meg a szemesztálya, a későbbi szemklinika jogelődje. Szabadkőműves, a pesti Nagyszívűséghez páholy tagja. Fia, Stáhly Ignác ugyancsak orvosdoktor lett.²⁰

Graf Stahrenberg Pfarrer in der Festung Ofen kir[che]. – Feltehetően gróf Starhemberg Manó (?–?), világi pap, 1785 augusztusától 1792. február 11-ig a budai Nagyboldogasszonyról nevezett főtemplom (Mátyás-templom) plébánosa.²¹

Szabó Sárjai Sam[uel]. Adv[okat]. – Szabó Sáróy Sámuel (?–1803 után), ügyvéd. Református. Szabadkőműves, a *Hét csillaghoz* címzett páholy tagja. 1790 és 1803 között gróf Teleki Sámuel képviselte annak birtokpereiben. A Martinovics-összeesküvés kapcsán lefolytatott per során a kirendelt ügyvédek egyike.²²

Szily Vicegespan des Pest[er] K[omitats]. – nagyszigeti Szily József (1746–1827), septemvir, Pest vármegye alispánja. Szabadkőműves, a pesti Nagyszívűséghez páholy tagja. Az 1790/91-es országgyűlés idején a rendi ellenzék egyik vezetője, a *filum ruptum successionis* álláspont aktív terjesztője. Orczy Lőrinc révén említődik neve a Martinovics-összeesküvés kapcsán, de vádat nem emelnek ellene.²³

²⁰ *Magyar orvoséletrajzi lexikon*, öáll. Kapronczay Károly, km. Tóth Magda, Budapest, Mundus Magyar Egyetem Kiadó, 2004, 360; HÖGYES Endre, *Emlékkönyv a Budapesti Királyi Magyar Tudomány Egyetem Orvosi Karának multjáról és jelenéről*, Budapest, Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, 1896, 140–141; ABAFI 2012, i. m. 231.

²¹ NEMES Antal, *A Nagyboldogasszonyról nevezett budavári főtemplom története és leírása*, Budapest, Athenaeum, 1893, 123; NÉMETHI NÉMETHY Lajos, *Nagyboldogasszonyról nevezett budavári főtemplom történelme*, Esztergom, Horák Egyed, 1876, 219.

²² KAZINCZY, *Fogságom...*, 452; BENDA II., 265–266; ABAFI 2012, i. m. 381.

²³ BENDA II., 206; MESZÉNÉDER Klára, *Izsáki kalendárium*, Kecskemét, k. n., 2005, 47–48; H. KAKUCSKA Mária, „Tudod e Jó Pajtás! miben áll boldogság?“, *Elegy-belegy dolgok az Orczyakról, avagy mindenki mindenkivel összefügg (Leibniz után szabadon) = Ghesaurus*, Tanulmányok Szentmártoni Szabó Géza hatvanadik születésnapjára, szerk. CSÖRSZ Rumen István, Budapest, reciti, 2010, 430; NAGY János, *Pest–Pilis–Solt vármegye országgyűlési követei az 1790–91. és 1792. évi országgyűléseken = Politikai elit és politikai kultúra a 18. századvégi Magyarországon*, szerk. Szijártó M. István, Szücs Zoltán Gábor, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2012 (Talentum, 8), 99–119; ABAFI 2012, i. m. 277; GALGÓCZY Károly, *Pest, Pilis és Solt törvényesen egyesült megye monographiája, Történelmi, föld- s természetrajzi, közhatósági, társadalmi, nemzetgazdasági, régi és ujkori leírás*, Budapest, Weismann, 1876, 53; BERÉNYINÉ KOVÁCS Gyöngyi, *Pest megyei köznemesi hivatali karrier a reformkorban (Szentkirályi László és Szentkirályi Móric tisztségei Pest–Pilis–Solt vármegye tisztikárában)* = <http://pest.archivportal.hu/kateg-195-1-.html> (Utolsó letöltés: 2016. június 24.)

Szombathy – Szombathy (Cseh-Szombathi) József (1748–1814), orvos. Tanulmányait küldi egyetemeken (Göttingen, Strassbourg, Párizs, Augsburg, Bécs) folytatta, 1782-ben szerzett orvosdoktori végzettséget. Hazatérvén Pesten telepedett le. 1784-ben országos főorvos lett. Szabadkőműves, számos páholyt látogatott: Balassagyarmaton az *Erényes zarándokhoz* címzetet, Selmecebányán az *Erényes emberbarátokhoz* nevűt, Pesten a *Szt. Sándor a 3 ezüst horgonyhoz* címzetet, a *Hét csillaghoz* és a *Nagyszívűséghez*.²⁴

Szvorenyi Prof[essor] d[er]. Theolog[ie]. – Szvorényi Mihály (1750–1814), teológus. Iskolák: Kassa, Gyöngyös, Szatmárnémeti. 1769-től Bécsben tanult teológiát. 1774-ben szerzett doktori fokozatot, s ekkor szentelték pappá. 1777 és 1784 között a budai egyetem hittudományi karának rendkívüli tanára, s egyben tanfelügyelő. 1786 és 1788 között a pesti egyetemen az egyháztörténet tanára. 1784–1786-ban Zágrábban, 1788–90-ben Pozsonyban, 1790–1798-ban Veszprémben tanított teológiát. 1798 és 1808 között karádi plébános. 1808-ban Festetich György közbenjárására hahóti címzetes apát és keszthelyi plébános. Számos hittudományi, egyháztörténeti és egyházjogi munka írója, alkalmi beszédek szerzője.²⁵

Graf Teleký Joseph – gróf széki Teleki József (1738–1796), főispán, koronaőr, műgyűjtő. Teleki László és Ráday Eszter fia. Tanulmányait Bázelen és Leydenben végezte. Hosszabb utazásokat tett Svájcban, Hollandiában, Németföldön, Franciaországban. 1761-ben tért vissza Bécsbe. 1762-ben feleségül vette királyfalvi Róth Jankát. 1781-ben az erdélyi királyi tábla bírása, 1782-ben Ugocsa megye főispánja lett. Aktív szerepet vállalt az 1790/91-es országgyűlésen. 1791-es református zsinat elnöke. Korának egyik legműveltebb főura volt, aki személyes ismeretségben állt Voltaire-rel és Rousseau-val. Az 1780-as évek elejétől saját házat tartott fenn Pesten. Több házában is létrehozott könyvtárat, ezek közül a pesti 3231 kötetben 1721 művet számlált.²⁶

Tihanyi H[ofrat]. b[ei]. k[öniglich]. T[afel]. – Feltehetően Tihanyi Tamás (1750–1834), ócsai földesúr. Evangélikus. 1784-ben Pest megye másodalispánja. 1786-ban a Királyi Tábla ülnöke, később alországbíró, septemvir, majd Tolna megye főispánja. Szabadkőműves, Balassagyarmaton az *Erényes zarándokhoz* páholy tagja. Aktívan részt vett az 1790/91-es országgyűlésen, a *filum ruptum successionis* elmélet terjesztője.²⁷

²⁴ SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, II, Budapest, Hornyánszky, 1893, 239–240; ABAFI 2012, i. m. 190, 214, 277, 339, 366.

²⁵ *Magyar művelődéstörténeti lexikon*, főszerk. Kőszeghy Péter, XI., Budapest, Balassi, 2011, 339. (A szócikket Kovács Eszter írta.)

²⁶ F. CSANAK Dóra, *Két korszak határán: Teleki József, a hagyományörző és felvilágosult gondolkodó*, Budapest, Akadémiai, 1983 (Irodalomtörténeti könyvtár, 38).

²⁷ BENDA II., 273. ABAFI 2012, i. m. 213; KAZINCZY, *Fogságom...*, 458.

Ürményi Bernhard h[ofrat]. b[ei]. Sept[emviral]. T[afel]. – Kevés adat áll rendelkezésre róla. 1784/1785-ben személynöki ítélőmester, 1790/91-ben a Hétszemélyes Tábla ülnöke, királyi udvari tanácsos.²⁸

Végh h[ofrat]. b[ei]. der Statthalt[erei]. – Feltehetően verebi Végh István (1763–1834). 1783 és 1787 között helytartótanácsi titkár. 1787-től helytartótanácsi tanácsos. Akárcsak apja, tárnokmester. Benda Kálmán szerint következetesen udvarhű.²⁹

Virgil privatisirt. – A név olvasata bizonytalan, a személyt nem sikerült azonosítani.

Verthes Prof[essor]. – Clemens Friedrich Werthes (1748–1817). Jellemzését lásd fent.

Vollgemuth Direktor P[ester]. General Seminarium und Domher zu Agrau. – Wohlgemuth Fülöp (?–?). Zágrábi kanonok, a horvátországi elemi iskolák királyi felügyelője, utóbb az egri papi szeminárium vezetője. 1787-ben a zágrábi püspökké kinevezett Vrhovac Miksa helyett a pesti hittudományi kar és az egyetemes papnövelde igazgatójává nevezték ki. A *Hadi és Más Nevezetes Történetek* 1790-ben írt róla, s kiemelte, hogy oktatóként különösen fontosnak tekintette, hogy növendékei – a nem magyar ajkúak is – magyar nyelvű olvasmányokhoz jussanak, ezért magyar nyelvű könyveket és újságokat rendelt számukra. Szabadkőműves, a zágrábi *Eszélyességhez* páholy tagja.³⁰

freÿb[ürger] Pergler Meyer[?] – A név olvasata bizonytalan, a személyt nem sikerült azonosítani.

S[neider]. Exc[ellenz]. Graf Botthyáni Theodor – gróf Batthyány Tódor (1729. október 26.–1812). Batthyány Lajos Ernő fia, műszaki érdeklődésű, vállalkozá-

²⁸ SEBŐK Richárd, *Hivatali pályafutások a 18. századi kúrián = Politikai elit és politikai kultúra a 18. század végi Magyarországon*, szerk. Szijártó M. István, Szücs Zoltán Gábor, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2012 (Talentum, 8), 42; *Magyar törvénytár, 1740–1835. évi törvénygyűjtemény*, ford. Csiky Kálmán, jegyz. Márkus Dezső, Budapest, Franklin, 1901, 211, 213; GALGÓCZY 1876, i. m. 52; SCHMALL Lajos, *Adalékok Budapest székes főváros történetéhez*, I, Budapest, a székes főváros kiadása, 1899, 259.

²⁹ BENDA II., 55; EMBER Győző, *A M. Kir. Helytartótanács ügyintézésének története 1724–1848*, Budapest, M. Kir. Országos Levéltár, 1940, 201, 203, 205.

³⁰ FEHÉR Katalin, *Népfelvilágosító törekvések Magyarországon 1777–1849*, Budapest, Magyar Tudománytörténeti Intézet, 2009, 176; ABAFI 2012, i. m. 298; PAULER Tivadar, *A budapesti magyar kir. tudomány-egyetem története*, I, Budapest, Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomda, 1880, 255–256; HERMANN Egyed, ARTNER Edgár, *A hittudományi kar története 1635–1935*, Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1938 (A Királyi Magyar Pázmány Péter-Tudományegyetem története, I), 249–250.

sokat alapító, s működtető főúr. Gépészetet tanult Bécsben. 1774-ben az udvartól a Kulpa hajhózhatóvá tételének feladatát kapta, valamint, hogy dolgozza ki a Dráva – Száva útvonalon közlekedő hajóforgalom biztosításának tervét. Több találmány fűződik a nevéhez, 1783-ban tengeri közlekedésre is alkalmas hajót épített, 1793-ban szabadalmaztatta lóvontatású, tehát árral szemben is haladni képes hajóját. Több textil-, valamint porcelánmanufaktúrát alapított, amelyek azonban csupán rövid ideig működtek. Jelentősnek mondható, 1360 kötetből magán könyvgyűjteménnyel rendelkezett.³¹

S[einer]. Exc[ellenz]. Graf Forgáts Nic[olaus]. – gimesi és gácsi gróf Forgách Miklós (1731–1795). Királyi kamarás, valóságos belső titkos tanácsos. 1777 és 1785, valamint 1791 és 1795 között nyitrai főispán. Szabadkőműves, a pesti *Nagyszívűséghez* páholy tagja. Közismert volt szabadongondolkodó és egyházellenes beállítottságáról. Főúrként a nemesi ellenzékhez csatlakozott, s több alkalommal összeütközésbe került II. Józseffel, aki ezért bolondnak nyilvánította és elmozdította főispáni hivatalából. Magántitkárként 1774 és 1778 között előbb Hajnóczy Józsefet, utóbb, 1793-tól Batsányi Jánost vette maga mellé.³²

S[einer]. Exc[ellenz]. Graf. Jankovits Anton, Præsident]. der Sept[emviral]. T[afel]. – gróf daruvári Jankovich Antal (1729–1789). Jogász, a Hétszemélyes Tábla elnöke. Délvidéki nemesi család tagja, élete során számos tisztséget viselt. 1754-től Verőce vármegye ügyésze, 1756-tól Pozsega vármegye alispánja. 1767-ben a Horvátországi Helytartóság tanácsosa és táblabírája. 1768-ban rábízták a selyemügy felügyeletét. 1770-ben Pozsega vármegye adminisztrátora. 1772-ben grófi rangot kapott. 1775-ben Pozsega vármegye főispánja lett. 1785-ben elnyerte a Szent István-rendet. 1787-től septemvir, és a Hétszemélyes Tábla elnöke.³³

Graf Forgáts Anton – Feltehetően gróf Forgách Antal (1761–1801) császári és királyi kamarás, Grassalkovics Ottília férje. 1796-ban a nádor huszárezred főhadnagya. Szabadkőműves, a pesti *Nagyszívűséghez* páholy tagja.³⁴

³¹ *Magyar művelődéstörténeti lexikon*, főszerk. Kőszeghy Péter, I., Budapest, Balassi, 2003, 314–315 (A szócikket Tamás Zsuzsanna írta.); ZOLTÁN József, *A barokk Pest-Buda élete, Ünnepek, szórakozások, szokások*, Budapest, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 1963 (Tanulmányok: új sorozat, 17), 201–204.

³² KAZINCZY, *Fogságom...*, 1057; BENDA II, 53; ABAFI 2012, i. m. 330; KOWALSKA, Éva, KANTEK, Karol, *Uhorská rapsódia alebo tragický príbeh osvietenca Jozefa Hajnóczyho*, Bratislava, Veda, 2008, 79–82.

³³ BALOGH JÁNOSNÉ HORVÁTH Terézia, *Gróf Daruvári Jankovich Antal horvát-magyar földesúr és politikus*, Horvátországi Magyarország, 2011, 5–21.

³⁴ ABAFI 2012, i. m. 331; NAGY Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, IV, Pest, Ráth Mór, 1853, 209; BARTFAI SZABÓ László, *A Hunt-Paznan nemzetségbeli Forgách család története*, Esztergom, Buzárovits Gusztáv, 1910, 622.

Steinbach[?] Frantz – A név olvasata bizonytalan: talán Steinbach Ferenc (?–?) udvari tanácsos.³⁵

Szethenatz beÿ der Statthalt[erei]. – Szecsenacz Jakab (?–?). Ortodox vallású, szerb család tagja. Jogi tanulmányokat folytatott. 1785-től helytartótanácsi titkár. Szabadkőműves, a *Hallgatagsághoz* és az *Első ártatlansághoz* páholy tagja. Nemességét 1790-ben nyert. A Martinovics-összeesküvés kapcsán gyanúba került, utóbb bizonyítékok hiányában felmentették, de állásából elbocsátották, nyugdíjazták, és megfigyelés alatt tartották. Szabadkára költözött, halálának időpontja nem ismert.³⁶

Farkas – Feltehetően Farkas János (?–?). Kevés, mindössze helytartótanácsi alkalmazására vonatkozó adat áll rendelkezésre róla. Eszerint 1777 és 1784 között járulnoki, 1784 és 1808 között írnoki feladatokat látott el a Helytartótanácsnál.³⁷

Graf Klobusiczký Joseph – klobusiczi és zétényi Klobusiczky József (1756–1826). Klobusiczky László főszolgabíró, utóbb törvényszéki ülnök és kölcei Kende Anna fia. 1770-től helytartótanácsi titkár, később helytartótanácsi tanácsos. Szabadkőműves, a *Hallgatagsághoz* és a *Nagyszívűséghez* címzett páholy tagja. 1801 és 1809 között fiumei kormányzó, 1810-től haláláig Borsod vármegye főispánja.³⁸

freyb[ürger]. Persa Alojz. – A név olvasata bizonytalan, talán: Persa Alajos, Alois von Persa (1770–1829) 1770-ben született Budán. 1787-től Temesváron, 1788-tól Budán a Helytartótanácsnál számvevőszéki járulnok. 1790-től Lembergben, a rendőrigazgatóságnál protokollistaként teljesített szolgálatot, 1800-ra elérte az első rendőrfelügyelői tisztséget. 1803-tól Krakkóban, 1808-tól ismét Lembergben állt alkalmazásban, de már mint rendőrigazgató. 1810-től az 1820-as évek elejéig Bécsben és Prágában élt továbbra is magas rendőri pozíciókat betöltve. 1822-ben újra Bécsbe helyezték, 1824-ben nevezték ki a bécsi rendőrigazgatóság vezetőjévé és udvari tanácsossá. Nem örvendett népszerűségnek. Nevéhez köthető a *Ludmanshöhle* nevű irodalmi társaság erőszakos feloszlatása, amelynek tagjai közé tartozott a korabeli Bécs irodalmi életének számos jelentős alakja, így Ignaz Franz Castelli, August von Gymnich, Franz Grillparzer. Hamarosan az uralkodó előtt is kegyvesztetté vált, 1829-ben öngyilkos lett.³⁹

³⁵ TÓTH Árpád, *Hivatali szakszerűsödés és a rendi minták követése: Pest városi tisztviselői a reformkorban = Tanulmányok Budapest Múltjából*, 25(1996), 37, 52.

³⁶ KAZINCZY, *Fogságom...*, 452 – 453; ABAFI 2012, i. m. 264, 275.

³⁷ EMBER 1940, i. m. 229, 234.

³⁸ SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, VI., Budapest, Hornyánszky, 1899, 571–572.

³⁹ *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, hrsg. Österreichischen Akademie der Wissenschaften, red. Eva Obermayer-Marnach, VII., Wien, Verlag der Österreichischen Akademie

Gali And[reas]. Konz[ipist]. beÿ d[er]. Statth[alterei]. – Feltehetően Gály András (?–?). Kevés adat áll rendelkezésre róla: 1787 és 1791 között helytartótanácsi fogalmazó.⁴⁰

Az egymás mellé helyezett portrék számos összefüggésre hívják fel a figyelmet. Segíthetnek egyebek mellett a kézirat keletkezésének datálásában. A listán szereplő nevek mellett ugyanis a lejegyző 14 esetben feltüntette, hogy az adott személy a jegyzék felvétele idején milyen hivatalt viselt. Egyes esetekben rendelkezésre állnak források, és meghatározható a hivatalviselés időtartama, pontos kezdő- és végpontja is. Hozzávetőlegesen behatárolható tehát az az évkör, amelynek során valamennyi tag – pontosabban szólva: azok, akikről fellelhetők a vonatkozó információk – a jegyzékben szereplő hivatalát viselte, ez pedig egybeesik a jegyzék készülésének idejével. A datálásban Gály András és Jankovich Antal adatai segíthetnek. A lajstromon szereplők közül hivatalukat ők ketten vállalták el valamennyi érintett közül a legkésőbb, 1787-ben. Jankovich Antal halálának éve 1789, ennél később nem vehették fel nevét. A szabályzat és a taglista tehát valamikor 1787 és 1789 között születhetett. Az olvasótársaság működési idejének meghatározásához azonban mindez kevés támpontot nyújt. Annyi bizonyos csupán, hogy a lista valószínűleg jóval a társaság létrejötte után kerülhetett lejegyzésre, hiszen azon külön egységben szerepelnek az újonnan csatlakozott tagok („*Neue Mitglieder*”). Szintén bizonyos, hogy a közösség még létezett 1791-ben, amikor a róla szóló megfigyelési jelentés keletkezett. Kétségtelen továbbá, hogy nem állhatott fenn tovább 1795-nél, a Martinovics-ügyet követően ugyanis betiltották az olvasóköröket és minden hasonló szerveződést.⁴¹ Informálisan ettől függetlenül a közösség továbbra is működhetett, ismert hasonló példa: a budai olvasókör kapcsán H. Balázs Éva hivatkozik egy jelentésre, amely beszámol róla, hogy a hivatalosan már nem létező közösség tagjai időnként a továbbiakban is találkoznak egymással.⁴²

Szembeötlő továbbá, hogy a tagok között magas arányban szerepelnek a pesti egyetem valamely tanszékéhez kötődő, valamint a Helytartótanács, a Kamara, a Hétszemélyes Tábla és a Királyi Tábla alkalmazásában álló személyek.

Még feltűnőbb, hogy milyen sokan kapcsolódnak az olvasókört látogatók közül a *Nagyszívűség* páholyhoz. Talán e körülmény figyelembevételével is segítséget nyújthat ahhoz, hogy feltárhatóvá váljék, milyen szálak fűzhatték e társasághoz Verseghyt, aki ugyan a lemásolt lajstromon nem szerepel, de nem kizárt, hogy később maga is csatlakozott.⁴³ Jóllehet Abafi nem emlegeti Verseghyt szabadkőműves páholyok tagjaként, Jancsó Elemér viszont feltételezi, hogy ő is a Nagy-

der Wissenschaften, 1978, 429; Werner SABITZER, *Ein Polizeichef als „Allbelauerer“ = Öffentliche Sicherheit*, 2011, 11–12, 41–42; EMBER 1940, i. m. 260.

⁴⁰ EMBER 1940, i. m. 210.

⁴¹ BENDA I, LXXXIX.

⁴² H. BALÁZS 1967, i. m. 197.

⁴³ Későbbi állapotokat tükröző taglista eddig sajnos nem került elő.

szívűséghez címzett páholyhoz kötődött.⁴⁴ Ha páholytagságáról – egyelőre – nem is lehet minden kétséget kizáróan nyilatkozni, a *Nagyszívűséget* látogatók jelenléte Verseggy körül – avagy Verseggy jelenléte a *Nagyszívűség* körül – egyértelműen tapintható. Verseggy Ferenc *Millot-fordításának* első elkészült kötetéről az *Ephemerides Budenses* közölt népszerűsítő tudósítást 1790-ben.⁴⁵ E beszámoló megjelenése önmagában még nem lenne feltűnő: kétségkívül illik az *Ephemerides* profiljához. A lapkiadók körének alaposabb szemügyre vétele azonban más motivációk jelenlétét is feltételezni engedi. A periodikum körül felrajzolható szerkesztői-szerzői kör részint nagy átfedést mutat a *Merkur von Ungarnt* létrehozó csoportosulással, részint szép számmal találhatók tagjai között szabadkőművesek: Koppi Károly, Kovachich Márton György, Haliczky András, s maga a lapszerkesztő, Spielenberg Pál is. Valamennyien a pesti *Nagyszívűséghez* tagjai voltak. A cikkeket áttekintve a könyvismertetések, recenziók között feltűnő az ugyancsak szabadkőműves és ugyancsak *Nagyszívűséghez*-tag szerzők munkáinak magas aránya.⁴⁶ Verseggy kötődései e csoport tagjai közül Koppihoz különösen szorosak lehettek: Koppi épp azokban az években működött a pesti egyetem egyetememes történet tanszékén, amikor Verseggy Millot filozofikus világtörténetének első kötetét fordította, a fordításhoz csatolt *Értekezésekben* foglaltak pedig nagyfokú hasonlóságot mutatnak a Koppi 1787-ben nyomtatásban megjelent munkájában foglaltakkal.⁴⁷ Nem lehet pusztán véletlen továbbá, hogy a Verseggy által lemásolt szabályzat és lista íródásának idején, épp ugyanez a Koppi Károly volt a pesti olvasótársaság felügyelője.

A hatóságok által lefoglalt iratcsomóban több vonatkozásban is értékes forrás őrződött meg, s menekült meg Verseggy más, feltehetően lángok martalékvává vált kéziratainak sorsától. Nemcsak a 18. század végi Pest társaséletéről, a kultúraközvetítés egy speciális teréről, az eszmecserék egyik helyszínéről nyilatkozik, hanem egyszersmind Verseggy Ferenc 1780-as, 1790-es kapcsolati hálójáról is vall. Olyan eddig homályban lévő részletekre vet fényt, amelyekről a korabeli kéziratok szisztematikus megsemmisítése okán nagyon kevés információ maradt fent.

⁴⁴ JANCÓS Elemér, *A magyar szabadkőművesség irodalmi és művelődéstörténeti szerepe a XVIII. században*, Cluj, Ady Endre Társaság, 1936, 56, 227.

⁴⁵ *Ephemerides Budenses*, 1790, 485–486.

⁴⁶ BALOGH Piroska, *Teória és medialitás: A latinitás a magyarországi tudásáramlásban 1800 körül*, Budapest, Argumentum, 2015 (Irodalomtörténeti füzetek, 175), 238.

⁴⁷ KOPPI, Carolus, *Praenotationes ad historiam ecclesiae Christianae necessariae*, h. n., k. n., 1787.

Melléklet: A pesti *Lesegeellschaft* szabályai

Regeln der Pester Lesegeellschaft

- I. Die für die Gesellschaft theils zum lesen, theils zu andern Unterhaltung bestimmte Zimmer können v[on] den Mitgliedern den ganzen Tag über zu ihnen beleitigen⁴⁸ Zeit besucht werden.
- II. Jedes Mitglied zahlt jährlich sechs Gulden, sodaß im[m]er wieviel jährig 1 fl[oreni]. 30 Xr. [Kreuzer] voraus bezahlt wird.
- III. Sechs Mitgliedern der Gesellschaft, die jedes halbe Jahr durch Mehrheit der Stimmen von neuen zu wehlen sind, wird die Sorge für die Ordnung, und alle nöthigen Einrichtung überlassen. An diese haben auch einzelne Mitglieder, die etwa ein besonderes Anbring. hätten sich zuwenden.
- IV. In der Lesegeellschaft soll immer das Protokoll und Rechnungsbuch für die Einsicht eines jeden bereit liegen.
- V. In dem Lesezimmer, wenn andern mit lesen beschäftigt sind, nicht laut gewesen, weder in diesem, noch in der Sprachzimmer gespielt, und aus in dem, das dazu bestimmt ist geräuscht werden.
- VI. Die Leseschriften sollen an den Ort, wo sie genommen werden, zurückgelegt und kein Mitglied soll das Recht hab[en], etwas davon mit sich nach Haus zunehmen.
- VII. Jedes Mitglied soll ein gemeinütziges Buch in die Gesellschaft stiften.
- VIII. Wer zur weitere Aufnahme der Gesellschaft ausserdem jährlichen Beÿtrag, es seÿ vom Geld od[er]. Gerechtschaften, etwas in die gesellschaft stiftet, dessen nehmen soll zu im[mer] erwährende Angedenken unter der Anzahl der besonderen befördern dieser Einrichtung im Protokoll aufgezeichnet werden.
- IX. Wer in die Gesellschaft unternehmen will, soll sich selbst, od[er]. durch ein Mitglied an einen der jedesmahlige Aufseher zu werden hat. Der als denn sein Verlangen der übrig. Mitgliedern bekanntmachen wird. Erkann ihm als dieses, wenn er die Mitglied dagegen ist, nicht willfahrt werden.
- X. Jedes Mitglied kann einen Bekannten aus Pest u[nd] Ofen nimmt, einen fremden u[nd]. durchreisenden als mehrmal als Gast in die Gesellschaft legen.
- XI. Sollte die Gesell[e]. einmahl gänzlich auseinander gehn, so soll die gesammte Habschaft derselb[en]. verkauft werden und das Geld dem armeninstituts hinstellen.
- XII. Die Gleichheit den gesellschaftlichen Rechts, als das ähnlicher Gesellschaften, u[nd] die Grundlege ihrer Dauer, wird vorausgesetzt. Unter andern soll jeder von Hut anzieh und Komplimente machen freÿgesprochen sagen.

⁴⁸ [Bizonytalan olvasat.]

Aufseher in erst[em]. halb. Jahr Koppi, Kreil, Lindem[ann] Martin, Liedemann Sam[uel]. Molnár, Werthes.

Schaffrath

Schilson Kam[mer]. Adm[inistrator]. des Pester Bezirks.

Schwartner

Semsey, H[ofrat]. bey Sept[emviral] T[afel].

Stahlý Prof[essor]. d[er]. Chirurgie.

Graf Stahrenberg Pfarrer in der Festung Ofen kir[che].

Szabó Sári Sam[uel]. Adv[okat].

Szily Vicegespan des Pest[er] K[omitats].

Szombathý

Szvorenyi Prof[essor] d[er]. Theolog[ie].

Graf Teleký Joseph

Tihanyi H[ofrat]. b[ei]. k[öniglichen]. T[afel].

Ürményi Bernhard h[ofrat]. b[ei]. Sept[emviral]. T[afel].

Végh h[ofrat]. b[ei]. der Statthalt[erei].

Virgil privatisirt. [?]⁴⁹

Verthes Prof[essor].

Vollgemuth Direktor P[ester]. General Seminarium und Domher zu Agrau.

freyb[ürger] Pergler Meyer[?]⁵⁰

Neue Mitglieder

S[einer]. Exc[ellenz]. Graf Botthyáni Theodor

S[einer]. Exc[ellenz]. Graf Forgáts Nic[olaus].

S[einer]. Exc[ellenz]. Graf. Jankovits Anton, Præs[ident]. der Sept[emviral].

T[afel].

Graf Forgáts Anton

Steinbach[?] Frantz⁵¹

Szethenatz bey der Statthalt[erei].

Farkas Graf Klobusiczký Joseph freyb[ürger]. Persa Alojz.⁵²

Gali And[reas]. Konz[ipist]. bey d[er]. Statth[alt]erei].

DONCSECZ, ETELKA

Charter and members of the *Lesegesellschaft* of Pest

The Charter of the *Lesegesellschaft* of Pest (Budapest) was preserved in the manuscript legacy of the Hungarian poet, Ferenc Verseghy (1757–1822). This document is not unknown for researchers:

⁴⁹ [Bizonytalan olvasat.]

⁵⁰ [Bizonytalan olvasat.]

⁵¹ [Bizonytalan olvasat.]

⁵² [Bizonytalan olvasat.]

it was referred to in the three-volume-work of the historian Kálmán Benda (1957). However it does not mention the fact, that the source text includes not only the text of the Charter but the member list as well. The current study publishes the aforementioned source text and aims to present the functioning of the *Lesegeellschaft* and to highlight the connections identified during the review of the member list.

Keywords: Lesegeellschaft, free masonry, Zur Großmuth, Jacobinism, membership list, charter, University in Pest, Ferenc Verseghy, Kálmán Benda